

Milka

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLIX

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горђиан-Премк, др Ирена Гришкаш, др Милка Ивић, др Павле
Ивић, Блаже Конески, др Тине Лојар, др Александар Младеновић,
др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Мићалар Пешикан,
др Живојин Ситанојчић, др Драго Ђујић, др Ејон Фекеље*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1993

ПРВОСЛАВ РАДИЋ
(Београд)

О СРПСКО-МАКЕДОНСКИМ ЛЕКСИЧКИМ ПАРАЛЕЛАМА

Дијалектолошки аспект*

1. На повезаност српскохрватског и македонског језика указивано је врло рано. Већ у прошлом веку наилазимо на оваква запажања иако су она, наравно, често површна и лингвистички неартикулисана. У белешкама једног француског путописца, с почетка прошлог века, наћи ће се, на пример, забелешка о томе да је костурски говор сличан дубровачком¹. Ћ. П у љ е в с к и, велики поборник македонске националне идеје, полазећи од односа македонског језика према суседним словенским језицима, записаће у свом *Речнику од четири језика* следеће: „Рускијот и бугарскијот најблизу се. А хрватскијот и бошњачкијот /= 'српски', П.Р./ и македонскијот најблизу се“². За ова језичка питања показивао је интересовање и В. Караџић, што посебно показује његов *Српски рјечник* из 1852. године³. У овом речнику Вук ће, у ствари, изнети и своја дијалектолошка запажања о македонском језику и његовом односу према суседним језицима, српскохрватском и бугарском. Тако, на пример, под одредницом *Тешово* Вук између осталог белжи како хришћани овде говоре српски „и то боље него у Крчави и у Гостивару“, док под одредницом *Госићвар* бележи како хришћани овде говоре српски „и то мало боље него у Крчави“. Уз одредницу *Крчави* /= Кичево/ Вук, у ствари, на свој начин указује на специфичност тзв. централних македонских говора, истичући како овде „сви говоре Српски, истина заносећи мало на Бугарски, али их прави Бугари опет не разумеју“. Тиме је Вук прилично прецизно, иако својом терминологијом, одвојио зону северних говора (Тетово), од тзв. централних македонских говора (Кичево). Вук ће, што је занимљиво, осетити и посебност тзв. мијачке дијалекатске групе која

*Овај рад представља ширу верзију реферата прочитаног на 22. научном састанку слависта у Вукове дане (Београд – Нови Сад 1992). Рад је посвећен лексичким и лексичко-семантичким паралелама у делу српскохрватских и словеномакедонских говора.

¹ Rouqueville, *Voyage de la Grèce*, Deuxième édition, св II, стр. 524 (према: Др. Ј. Цвијић, *Проматрања о етнографији македонских Словена*, Књижара Геце Кона, Београд 1906², стр. 37 – 38).

² Горѓија М. Пулевски, *Одбрани страници*, Избор, редакција, предговор и забелешки д-р Блаже Ристовски, Македонска книга, Скопје 1974, стр. 97.

³ Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник (истумачен њемачкијем и латинскијем рјечима)*, Беч 1852.

захвата крајњи запад македонске области, према шнитгарској језичкој граници. Тако ће уз одредницу *Дибра* Вук забележити, поред осталог, и следеће: „Ја сам на Цетињу видио два човјека из Дибре, који су *госџа добро* /истакао П.Р./ говорили Српски, само што су у гдјекојијем ријечима заносили на Бугарски, и казивали су ми да онамо има много села по којима људи говоре онако као и они и зову се *Срби*, као и они што су говорили да су.“

Индиректно нам у вези са тим, на врло занимљив начин, открива своје ставове и К. П. М и с и р к о в, велики реформатор македонског књижевног језика и родоначелник македонске научне лингвистичке мисли. Мисирков ће 1905. године, процењујући значај Вукове реформе, истаћи да је она, у ствари, била препрека у даљим српско–македонским културним и другим везама. Јер, до Вукове реформе, сматра Мисирков, српски књижевни језик био је спој више књижевнојезичких наноса, а „От српцките особности во него госпотствуваје тије на источно – српцките говори, што се доближувајет до македонцките. Старо–словенцките и источно–српцките елементи на српцк/и/ю лите/р/ату-реј изик“ – наставља Мисирков – „до Карацки беа много удобни да го направат него опшч за свите јужни словени, особно за *србиџије* и *македонциџије* /истакао П.Р./ Но Вуковата реформа је расипа таја можност. /.../ Во основа на лите/р/атурнијо изик се кладе не источно – српцкото наречје од денешна стредна, источна или јужна Србија, или от така веланана Стара – Србија (Македонија зад Шар – планина до Ново – Пазарцкио санджак), ами јужното или исекавцко наречје од Босна, Ерцеговина и денешна западна Србија. /.../ И така,“ – закључује Мисирков – „Вуковата реформа кладе една стена меѓу србите и македонците: по таја реформа излезе, оти последните во очите на србите и во свои очи не сет срби“⁴.

У свим овим првим проценама о степену повезаности српскохрватског и македонског језика лексика има несумњиво једно од најважнијих, ако не и најважније место. Она представља онај лингвистички план за којим најпре посетнемо у разматрању повезаности и блискости два језика. Управо стога је питање српско–македонских лексичких односа; са дијалектолошког аспекта, једно од најважнијих питања у разматрању свеопштег односа између ова два језика, па и на ширем плану, суодноса различитих јужнословенских језичких група (источнојужнословенска — западнојужнословенска) којима ова два језика припадају. Лексичка грађа, коју нам првенствено пружају дијалектолошке монографије и ретки дијалектолошки речници, указује да постоје две основне међудијалекатске релације између српскохрватског и македонског језика. Реч је, у ствари, о два различита историјско–дијалекатска тежишта у односима између ових језика, која се поред осталог одражавају и на лексичком плану. П р в о тежиште

⁴ К. Мисирков, *Изникнуваи'ето и разбор на бујарицкија и српцкија теорији за народносџа на македонциџије*, Вардар, Одеса 1905, стр. 12 – 13 (према фототипском прилогу код: Д-р Блаже Ристовски, „Вардар“ – научно–литературно и оишџиесџивенојошџиџко сџисание на К. П. Мисирков, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје, Посебни издаиња, книга 4, Скопје 1966, стр 1 – 82 + прилози).

тиче се односа македонског језика према северозападу, тј. према српскохрватским говорима јужне и југоисточне Црне Горе, па и даље, пре свега према говорима Далмације. Реч је о некомпактној словенској територији на овом правцу коју данас раздваја претежно шиптарски етникум. Д р у г о дијалекатско тежиште чине области на правцу север – југ. Овде се македонски и српскохрватски говори непосредно наслањају једни на друге, а словенска етничка компактност овде вероватно непрекидно траје још од масовног досељења Словена на Балкан. У последњим вековима, почевши од инвазије Турака на Балкан, велике миграције Словена – хришћана на овом правцу, према северу, могле су и ојачати ову компактност, а ове језике међусобно још више приближити. Занимљиво би стога било темељније истражити лексичко–семантичке односе између српскохрватских и македонских говора, полазећи управо од оваквог дијалекатског односа успостављеног међу њима. У овом раду, полазећи од ових поставки, ја ћу се у основним цртама задржати на питању српско–македонских лексичких паралела⁵.

2. У разматрању српско–македонских дијалекатских односа на правцу северозапад – југоисток на српскохрватском језичком терену посебну пажњу привлаче јужни и југоисточни говори Црне Горе. То је она српскохрватска област која је на овом правцу, у ствари, географски најближа македонским говорима, пре свега западним и северозападним. Ови црногорски говори, са аспекта српскохрватских дијалекатских односа, представљају по много чему посебан дијалекатски тип. Чињеница да су ово периферијски српскохрватски говори, као и да се они не карактеришу изразитијом метанастаназичком компонентом, какав је случај са већином српскохрватских говора, резултирала су, између осталог, и бројним језичким архаизмима⁶. Заједно са македонским говорима ови архаични црногорски говори на лексичком плану образују велики број лексичко – семантичких паралела које припадају најразличитијим семантичким разредима, као на пример: *башџун / башџун* 'пштап' (Ист. Ц. Гора 27, Црмница 259; Речн. МЈ), *бр(и)јеи* 'обала' (Врачани – ЗФЈЛ XVI/2 194; Полог 425, Гостивар 119, Дебар 257, Д. Преспа 141), *бубак / бобаћ*, *бубајк* 'памук' (Црмница 259; Галичник 133, Кукуш 26), *вијеттавети* 'обећа' (Црмница 472, Бјелопавлићи 185, слично и Васојевићи 146; Гостивар 150, Галичник 129), *вечер* 'вечерас, увече' (Мрковићи 227; Горанци 73⁷, Кукуш 322, Неготино 41, Мариово 35, Речн. МЈ), *лави* 'утврђује, погађа

⁵ Приликом избора лексичко–семантичких парова полазим од основног критерија њиховог неприпадања бар једном од ових савремених књижевних језика, српскохрватском и македонском. Бар у једном од ових књижевних језика таквих лексема или уопште нема, или су у одређеном смислу маргиналне (нпр. обележене као дијалектизми, архаизми и сл.). Примери из литературе дају се без акцената и у неким случајевима су фонетски, па и морфолошки упрошћени.

⁶ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика, Увод и шипокавско наречје*, Матица српска, Београд 1985², стр 165–166.

⁷ Реч је о Призренској гори, где, по П. Ивићу, доминирају македонски језички елементи (в. код: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика...*, стр. 117).

(нпр. посао, свадбу) (С.М.Љубиша 155, П.П.Његош; Гостивар 139, Галичник 277, Дебар 285, Неготино 47, Мариово 35 – исп. и *илаваџија*, *илаџија*, С.М.Љубиша 155, Црмница 308; *илавеџика* Речн. МЈ), *иној* 'стајско ђубре' (Црмница 567?; Прилеп, Битољ, Лерин, Костур – код: К. Пеев, МЈ XXVIII 65), *иреде* 'долази' (Мрковићи 262; Лерин, Костур, Битола – код: К. Пеев, МЈ XXI 124, Д. Пресна 146), *ирџи* 'мера коју чине спојене шаке' (Црмница 319, Ст. црног. 231, Вук II; Гостивар 139, Д. Пресна 146, Костур 141), *дажд / дожд* 'киша' (Мрковићи 227, С.М.Љубиша 157, П.П. Његош; Куманово 278, Гостивар 140, Галичник 98, Р – Вевчани 256; исп. и Кукуш 47), *даскал(е)* 'учитељ' (С.М. Љубиша 157; Гостивар 97, Галичник 173, Р – Вевчани 254, Д. Преспа 138, Неготино 38), *ела(џе)* – за појачану императивност (Црмница 449, Врака 243, Бјелопавлићи 178, Ист. Ц. Гора 90, П.П. Његош; Горанци 24, Куманово 210, Речн. МЈ), *зашџо* 'јер, зато што' (Црмница 570, М. Миљанов 95, П.П. Његош; Куманово 244, Гостивар 174, Р – Вевчани 249), *кавал(а)* 'свирала' (Мрковићи 348?; Горанци 101, Речн. МЈ), *карџи(а)* 'наспрам, према, преко пута' (Мрковићи 282; Горанци 110, Р – Вевчани 264, Речн. МЈ), *ка(и)јеџи* 'соба; остава; штала' (Мрковићи 353, С.М. Љубиша 175, Васојевићи 219; Горанци 203, Полог 426, Гостивар 103, Галичник 246), *књиџа / књиџа* 'писмо' (П.П. Његош; Полог 388, Гостивар 139, Р – Вевчани 265, Кукуш 72), *кромид* 'црни лук' (Вук II, Васојевићи 227; Р – Вевчани 267, Д. Преспа 126, Костур 154, Речн. МЈ), *ласно / лесно* 'лако' (Црмница 609, исп. и Васојевићи 234; Полог 302, Гостивар 152, Галичник 95, исп. и Д. Преспа 128), *мине* 'прође' (Мрковићи 311, Врачани – ЗбФЛ XVI/2 191; Дебар 288, Р – Вевчани 270, Речн. МЈ, исп. и Куманово 281, Полог 433, Галичник 253), *мурва / муренка* 'дуд' (Црмница 485, Мрковићи 311; Р – Вевчани 272, Речн. МЈ), *муџник, мучник, мџчник* 'воденични сандук у који пада брашно' (Црмница 349; Куманово 260 (тамо податак и за Кратово), Св. Николе 22, Речн. МЈ), *об(ј)ег* 'главни оброк, ручак' (С.М. Љубиша 192; Куманово 248, Галичник 144), *образ* 'лице' (Врачани – ГФФНС XVII/1 179, П.П. Његош; Костур 131, Речн. МЈ), *оџањ / оџањ* 'ватра' (Мрковићи 364, Црмница 283, Врака 243; Куманово 138, Горанци 46, Гостивар 33, Галичник 114, Р – Вевчани 275), *оџар* 'кревет' (Црмница 610, П.П. Његош; Р – Вевчани 274, Кукуш 103, исп. и Малешево 96, Костур 143, у прошлим вековима), *иџиун* 'диња' (Врачани – ЗбФЛ XVI/2 181, Мрковићи 330, Ст. црног. 266, исп. и Вук II; Р – Вевчани 277, Кукуш 107, Малешево 96, исп. и Д. Преспа 135), *џораџи* 'због, ради' (Црмница 446-447, П.П. Његош; Речн. МЈ), *џоџи* 'зној' (Црмница 615, П.П. Његош, исп. и Ст. црног. 269; Горанци 105, Галичник 170, Р – Вевчани 280, Речн. МЈ), *џраџи* 'пошаље' (Мрковићи 316, Васојевићи 295; Куманово 287, Полог 424, Галичник 130, Прилеп 298), *раџоџа* 'рад, посао; ствар' (Мрковићи 237, Врачани – ЗбФЛ XVI/2 194, Црмница 597, Ријеч. Нахија (Речн. ЈАЗУ), Бар – в. фус. 43, П.П. Његош, С.М. Љубиша 219), али негде углавном у значењу 'женска ручна радиност' (Беране – в.фус. 43, Васојевићи 309, исп. и Црмница 611); Куманово 279, Полог 417, Гостивар 132, Галичник 124, Костур 131), *сеџа, сеџеј* 'масне

грушавине у првом млеку код стоке (у макед. и код жене); нечистоћа, масноћа по овчијој вуни' (Васојевићи 331; Речн. МЈ, исп. и Гостивар 148, Охрид 234), *сирак* 'сиротан, сироче' (П.П. Његош, С.М. Љубиша 226; Куманово 117?, Мариово 35, Костур 149, Кукуш 347, Речн. МЈ), *скала*, *шкала* 'дрвене степенице, обично непокретне' (Мрковићи 353, Црмница 260, П.П. Његош; Гостивар 103, Речн. МЈ, исп. и Костур 138), *сјиља*, *сјиља* 'стена, литица' (Црмница 267; Галичник 107, исп. и 238, Порече 47, Кукуш 135, Речн. МЈ), *ишлун* / *ишл* 'тупа страна ножа, сечива уопште' (С.М. Љубиша 234, Вук II; Галичник 170, Речн. МЈ), *уич* 'ован предводник' (Васојевићи 345, Вук II; Гостивар 111, Струга 108, исп. и Д. Преспа 137), (*х*)*оро* 'коло; врста кола' (Мрковићи 365, С.М. Љубиша 242; Полог 421, Р – Вевчани 275, Речн. МЈ), *цаишица* / *цайало* 'пијук, мотика' (Црмница 261, Ст. црног. 289; Гостивар 182), *цревље* / *цревје* 'пипеле' (Васојевићи 366, С.М. Љубиша 243; Куманово 255, Речн. МЈ) итд.⁸

Овако бројна лексичко-семантичка подударана на релацији црногорски – македонски говори могу се донекле тумачити самом периферном позицијом ових говора у јужнословенској дијалекатској констелацији. Оваква позиција црногорских и македонских говора омогућила им је да сачувају бројне лексичке архаизме, пре свега у области словенске лексике (нпр. *в(и)еиши*, *иреде*, *ирси*, *одар*, *поиш*, *ишл(уш)*, *цревље* итд.), али и у другим, старијим лексичким наносима, грчком (*даскал(е)*, *ела(ше)*, *кромид*, *ишун*, *сјиља*, (*х*)*оро*), романском (*башишун*, *бубак*, *мурва*, *скала*, *цаишица*), па и турском (*кавал(а)*, *карши(а)*). Међутим, овако висок степен лексичко-семантичке сагласности, коју тек очекује детаљнија анализа, покреће низ питања из области историјске дијалектологије. Овакав опсег лексичко-семантичких паралела, наиме, намеће претпоставку о некада тешкој вези између црногорских и македонских говора. Иако је та веза морала делом имати и предмиграционе назнаке, постмиграциони период је вероватно наставио етничке и лингвистичке процесе на овој релацији. Наука је већ указала на постојање некада компактније словенске зоне у области Албаније. Од времена словенске најезде на Балкан, па кроз готово читав средњи век Албанија је била добрим делом словенска земља⁹. То је морало обезбедити неосреднију везу међу представницима различитих јужнословенских етничких група, па и између представника западнојужнословенске и источнојужнословенске језичке групе. О томе какав је био почетни распо-

⁸ Томе се, наравно, могу додати и многи други лексичко-семантички паралелизми, као на пример *али* 'или', *вели/вели* 'велики', *ветка* 'грана', *јашица* 'врана', *јошови/јошви* 'спрема', *јрдан/јрд* 'ружан', *дбини* 'дигне', *добре* 'добро', *долу* 'доле', *зајак/зајак* 'зец', *зајомеиш/зајомеиши* 'запамти', *зајр(и)е* 'заустави, застане', *кашк* 'чамац', *кон* 'код', *косма* 'коса', *љуби* 'воли', *моила* 'гомила, хумка', *мустлаћ* 'брк', *обиде* 'проба', *освиносвен* 'осив', *паршал/паршал* 'рите, дрoнци', *помеђу* 'између', *през* 'кроз', *рамо* 'раме', *с(је)ди* 'борави, живи', *сињсин* 'плав', *ушторнић/шторник* 'уторак', (*х*)*иштар* 'довитљив, лукав', *целива* 'љуби', *ц(и)ели* 'сви' – итд.

⁹ Јован Цвијић, *Говори и чланци*, књ. I, Београд 1921, стр. 158, 161, 174 – и др. О томе в. и: *Ситановић* *словенској историјској у Албанији*, Историјски институт СР Црне Горе, Титоград 1991, стр. 1 – 1120.

ред словенских дијалеката у области Албаније ми данас немамо поузданих података. На основу одређених истраживања Селишчев је утврдио (источнојужнословенски („бугарски“) карактер ових говора, дозвољавајући да се западнојужнословенски („српски“) језички утицај може узети само за северне, посебно северозападне делове Албаније (скадарска област). Па и овде, Селишчев је био склон да открива „бугаризме“¹⁰. Белићева промишљања о лингвистичкој и етничкој слици овог дела Балкана указују да је ситуација у погледу распореда јужнословенских дијалеката овде морала бити нешто сложенија. За значајну дијалекатску размеђу источне и западне јужнословенске језичке гране Белић узима границу између Епира и Тесалије. Посебно у периоду од XV века представници западне гране повлачили су се из Епира и јужне Албаније најпре на север, а онда на североисток „преко Дрима у Македонију“, што је имало видног удела у формирању „староштокавског“, тј. „правог македонског дијалекта“¹¹. У сваком случају, ова теорија, као уосталом и претходна, полази од посредничке улоге албанске територије у развоју балканословенских језичких одпоса, чији се сурвивали изгледа данас могу управо забележити на релацији Црна Гора – Македонија. Чињеница да се најзначајнија лексичко-семантичка поклапања ипак могу пре свега узети за најпериферније црногорске и македонске зоне (и то оне које су географски окренуте једна другој) свакако иде у прилог томе. Отуда је у новије време, најпре од стране Б. Видоеског¹², ово питање поново актуелизовано. Ипак, грађа којом данас располажемо не даје нам довољно података о природи ових веза. Врло је вероватно да су оне прошле кроз више фаза образујући различите дијалекатске типове, нама данас можда непознате. Ове архаичне дијалекатске целине могле су се током векова додиривати и укрштати, повећавати и смањивати. Јер, од досељавања Словена на Балкан, па до великих миграција из Епира, које претпоставља Белић, прошло је готово хиљаду година. Различита етничка, језичка и дијалекатска померања у областима између Црне Горе и Македоније нису могла бити много слабија од оних која ће Балкану донети турска инвазија. Додуше, лексика је у том смислу и овде могла представљати један од кохерентнијих језичких слојева, са присутном наддијалекатском компонентом.

¹⁰ А. М. Селишчев, *Славянское население в Албании*, Софија 1931, стр. 318 – 319.

¹¹ А. Белић, *Галички дијалекат*, Српски дијалектолошки зборник, књ. VII, Београд – Срем. Карловци 1935, стр. 21-22, 28. Полазећи првенствено са балканолошког аспекта, овакав миграциони правац прихвата и М. Павловић (*Персијски и зоне балканистичких језичких процеса*, Јужнословенски филолог, књ. XXII, Београд 1957 – 1958, стр. 235). Један број страних аутора, међутим, ову Белићеву претпоставку одбаца као својеврсну „шпекулацију“, а познате српско-македонске језичке подударности објашњава тзв. лингвистичком теоријом таласа (в. код: Збигњев Голомб, *Два македонска говора (на Сухо и Висока во Солунско)*, Македонски јазик, год XIII – XIV, кн. 1 – 2, Скопје 1962/63, стр. 272 – 274). Што се Белића, пак, тиче, он се о овој лингвистичкој теорији изјаснио већ 1905. године (в.: А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, Београд 1905, стр. LXXV – LXXXI).

¹² О томе посредно сазнајемо из дискусије П. Ивића у зборнику: Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 6/1, Београд 1977, стр. 496 – 497.

Управо стога, нама се данас и са методолошког аспекта намеће низ нитања која се тичу лексичко-семантичких паралела у црногорско – македонским језичким односима. Она се у основним цртама могу свести на неколико проблемских задатака. П р в о. Утврђивање појединачних лексичко – семантичких паралела, које се у црногорским и македонским говорима, или бар у једном од њих јављају на релативно ограниченој територији, у виду лексичких *сурвивала*. Тако, на пример, лексема *звоно* у значењу 'парче рибе (нарочито исечено)' на јужнословенском терену потврђена је за сада само у области Скадра и Охрида¹³; лексема *цесџи(а)* у значењу 'пут', поред тога што се јавља у Црној Гори (нпр. у Ст. црног. 289), забележена је и на македонском терену, и то у топониму *Долна Цес* (Гостивар 29); лексема *луџеж* у значењу 'лопов, крадљивац' поред тога што карактерише низ црногорских говора (нпр. Васојевићи 237, Ст. црног. 253), у облику *луџар* забележена је и у тајном језику дебарских занатлија¹⁴; лексема *усуд* у значењу 'мушко митолошко биће што одређује судбину људи', која се јавља на западу српскохрватске језичке области (на истоку, као и у Македонији: *суђеница, суђаја, наречница* и др.)¹⁵, забележена је и у гостиварском крају (144) у облику *осуд*, – итд. Д р у г о. Утврђивање међусобног односа лексема – репрезентаната са ширег дијалектолошког аспекта (српскохрватски : македонски, или чак западнојужнословенски : источнојужнословенски), тј., условно узевши, међусобни однос „србизама“ и „македонизама“ на релацији црногорски – македонски говори. Тако, на пример, од наведених лексема с почетка тачке 2 већина спада у лако препознатљиву македонску лексику, па отуда, наравно, већи број њих припада и савременом македонском књижевном језику (нпр. *басџун, бреџ, веџи, вечер, иној, ирсџи, дожд, ела, зашџо, кавал, кромиџ, лесно, мине, ојан, поџи* итд.). На другој страни, у појединим македонским говорима може се запазити појачано присуство лексике која не карактерише шире македонске области, већ је превасходно карактеристика српскохрватског језика. Тако, на пример, низ лексема овога типа може се забележити у периферним југозападним македонским говорима (охридска област), и то управо уз албанску државну границу – *моџућносџи, можда, одма, йонав-јайџи* (= 'понавља'), *сем, чим* итд. (Р – Вевчани, в. Речник). Речн. МЈ ове лексеме не региструје ни као дијалектизме. Т р е ћ е. Утврђивање заступљености оваквих лексичко – семантичких паралела и у говорима словенског живља са шире албанске територије, као евентуално и у самом шиптарском језику, као могућем посреднику у језичким повезивањима црногорске и македонске области. Још је Селишчев показао да је знатан фонд словенске лексике већ од најранијих времена присутан у шиптарском

¹³ Вјеслав Бориш, *Звоно и комоџи и се – релиџији архаичне словенске лексике у шџокавским говорима*, Наш језик, књ. XXV/1 – 2, Београд 1981, стр. 68 – 73.

¹⁴ Х. Поленаковић, *Нов џрилоџ кон џајџиџиџе македонски јазџици*, Македонски јазџик, год. III, бр. 3, Скопје 1952, стр. 58.

¹⁵ Слободан Зечевић, *Миџска биџа срџских џреџања*, Београд 1981, стр. 82 – 83.

језику (нпр. *бреѝ, ѝрсиѝ, краваљ, осѝен, ѝлемна* итд., наравно у одређеном фонетском лику)¹⁶. Оваквим међујезичким односима свакако треба додати и шире заступљен слој старобалканске лексике (нпр. *сиѝоѝан*, можда *ѝиѝ* и др.). Ч е т в р т о. Утврђивање типова лексичко – семантичких паралела у црногорским и македонским говорима с обзиром на грчко или романско порекло изведеница. Познато је, наиме, да је К. Јиречек, истражујући старобалканске односе између грчке и романске сфере цивилизацијских утицаја утврдио да је та граница од Драча ишла приближно средином Албаније, Косова и Метохије, према Нишу, Софији и даље до Црног мора¹⁷. Црногорско–македонске лексичке паралеле указују на испрешлетеност ових утицаја (в. напред). У сличну анализу, са нешто другачијег аспекта, могу се укључити и турски лексички наноси.

3. На правцу север – југ, између српскохрватских и македонских говора уочљиве су значајне језичке подударности. Бројне језичке црте уобичајене за ширу територију македонских говора заступљене су и у србијанским говорима који се у овом правцу наслањају на македонске. Реч је пре свега о говорима призренско–јужноморавске зоне, али се ове језичке црте обилато бележе и северније, на пример у говорима косовско–ресавског типа. На лексичко–семантичком плану на овом правцу може се забележити велики број паралела, као на пример: *блаѝдан, блаѝден* 'празник' (Тимок 25, Куршумлија 48, Ниш (код: А. Белић, ДИЈС 81), Лесковац; Речн. МЈ), *божем* 'тобоже, као да' (Тимок 27, Ц. Река 271, Лесковац, Ср. Жупа 288; Куманово 178, Речн. МЈ), *варди* 'чува, пази' (Тимок 34, Ц. Река 278, Књажевац (код: А. Белић, ДИЈС 255), Лесковац; Гостивар 147, Галичник 240, Р – Вевчани 297), *Велиѝдан, Велиѝден* 'Ускрс' (Свиница 127, Ц. Река – Неготин (код: Р. Симић 119), Тимок 35, Вук II („преко Мораве“), Лужница 129, Алексинац 67, Пирот 617 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХIV), Бољевац, Левач, Темнић (Речн. ЈАЗУ), Лесковац, К – Метохија, Врање, Књажевац (код: А. Белић ДИЈС 68,81,215), као и Крушевац, Пожаревац, Петровац и део јагодинског Поморавља (с. Војска, Д. Рачник) – в. фус. 43; Гостивар 153, Галичник 252, Р – Вевчани 297, Костур 156, Речн. МЈ), (*в)инка, финка* 'левак' (Ц. Река – Неготин (код: Р. Симић 119), Куршумлија 48, Лесковац, Ибар, Колашин 194, 213; Прилеп (код: А. Таховски), Костур 133, Кукуш 64, Речн. МЈ)¹⁸, *врља, фрља/фрла* 'баца' (Свиница 233, Ц. Река 472, Лужница 84, Лесковац; Куманово 284, Гостивар 144, Речн. МЈ), *ѝроздобер, ѝроѝзебер* 'берба грожђа, време бербе грожђа' (Ц. Река 291, Врање (код: А. Белић, ДИЈС 144), Лесковац; Речн. МЈ), *далечан/далечен* 'далек' (јужноморавски крај (код: А. Белић, ДИЈС 433), Лесковац, исп. и Тимок 176; Горанци 156,

¹⁶ А. М. Селищев, *Славянское население в Албании*, София 1931, стр. 188, 143, 155, 158, 160 и др.

¹⁷ О томе в. код: Иван Поповић, *Истѝорија срѝскохрватскоѝ језика*, Матица српска, Нови Сад 1955, стр. 18. Исп. и: Константин Јиречек, *Истѝорија Срба*, I, Слово љубве, Београд 1981, стр. 22.

¹⁸ М. С. Младенов ову изолексу везује само за јужне македонске и јужне бугарске говоре (Максим Сл. Младенов, *Ареална характеристика на ѝрѝките заемки в бѝмарските диалекти*, Език и литература, 3/91, София 1991, стр. 31 – 35 + прилози).

Речн. МЈ), *дуйка*, *дубка* 'рупа' (Свиница 139, Тимок 68, Б.Б. Поток 152; Пирот, јужноморавски крај (код: А. Белић, ДИЈС 228), Лесковац; Полог 422, Гостивар 162, Неготино 41, Речн. МЈ), *железо* 'гвожђе' (Свиница 141, Тимок 75, Ц. Река 486, Лесковац, Ср. Жупа 110, исп. и К – Метохија; Галичник 152, Костур 158, Речн. МЈ), *збори* 'говори' (Свиница 144, Књажевац, Лесковац, Врање (код: А. Белић, ДИЈС 593,159), Куршумлија 51, К – Метохија; Куманово 261, Гостивар 139, Д. Преспа 145), *зубун* / *забан* 'горњи одевни предмет, обично женски и без рукава' (Ниш (код: А. Белић, ДИЈС 67), Лесковац, К – Метохија; Галичник 249, Р – Вевчани 301), *јаиурида* 'ситно, незрело грожђе' (Тимок 113, Лесковац, К – Метохија; Куманово 259, Гостивар 115, Д. Преспа 152, Кукуш 42,88), (*ј)уиуре* 'сутра' (Свиница 151, Тимок 114, Куршумлија 52, Лесковац, К – Метохија; Горанци 57, Речн. МЈ), *калицуне*, *калчун* 'врста чарапа' (Ц. Река 335, К – Метохија; Гостивар 102, Галичник 107, Д. Преспа 130, Берово 237), *кара* 'вози, тера' (Лужница 139, Б.Б. Поток 154, Лесковац, исп. и Тимок 117; Дојран 126, Кукуш 70, С – Висока 263, Речн. МЈ, исп. и Куманово 298), *качи се* 'пење се' (Ц. Река 337, Лужница 141, Лесковац; Куманово 282, Гостивар 140, Галичник 240, Неготино 46, Мариово 35), *кљукajдрво*, *кљунидрво*, *кљубидрво*, *кљубодрв* (*ацка*), *кљун(а)дрво* 'детлић' (Тимок 122, Лужница 135, Пирот 520 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХIV), Књажевац, Ниш, Пирот, Врање, а у сличном значењу и на Косову (Речн. САНУ), В. Хоча код Ораховца (*кљундрво*), исп. и *кљукандар*, Дворани код С. Реке, *кукљандра*, Деловце, Муштуште, Поповљане код С. Реке – в. фус. 43) / *дрвокљун* (Призрен), *дрвокљук*, *дрвокљука* (Кориша, Љубижда код Призрена), у истом значењу (в. фус. 43); Шопско Рударе (код: К. Пеев, МЈ ХХI 134), Куманово 105, Гостивар 113, Р – Вевчани 265, Речн. МЈ, Скопље, Железнец (*кљукajдрвец* – в. фус. 43)¹⁹, *кокал(о)* 'кост, често пејоративно' (Ц. Река 341, Лесковац, К – Метохија; Горанци 149, Дојран 113, Кукуш 72, Речн. МЈ), *корам* 'стомак' (Свиница 159, Ц. Река – Неготин (код: Р. Симић 120), исп. и Тимок 126; Дојран 133), *кравај(че)* 'врста пшеничног хлеччића' (Тимок 127, Ц. Река 346, Лесковац, К – Метохија; Куманово 294, Галичник 250, Неготино 40, Речн. МЈ), *личан* / *личен* 'леп, наочит' (Тимок 137, Б. Б. Поток 156, Лесковац, Ср. Жупа 230; Горанци 32, Полог 433, Гостивар 167, Костур 132), *лајно* 'измет, обично говеђи' (Тимок 134, Лужница 143, Лесковац, исп. и Речн. САНУ; Куманово 291, Д. Преспа 181, Костур 141), *ловција* 'ловац, понегде и експресивно – вешт ловац' (Тимок 137, Ц. Река 320 (под: сверка), Пирот 469 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХVI), Алексинац 280, Крушевац, јагодинско Поморавље (с. Милошево) – в. фус. 43, Лесковац, исп. и К – Метохија, Речн. САНУ; Кратово 84, Куманово 277, Гостивар 166, Д. Преспа 136, исп. и Костур 51), *манца* 'јело уонште, или врста јела' (Пирот 419 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХIV), Лесковац, исп. и К – Метохија; Куманово 296, Гостивар 104, Галичник 194), *марен* 'демонолошко биће (само у скамење-

¹⁹ Исп. и *Общеславянский лингвистический атлас, серия лексико-словообразовательная, выпуск I, Животный мир*, Москва 1988, стр. 64 – 65 и 126.

ним језичким обрасцима)' (Тимок, Пирот, Врање (Речн. САНУ), Књажевац (код: А. Белић, ДИЈС 355), Власогинце – в. фус. 43; Куманово (с. Ругинце, Ора) – в. фус. 43), *мечка* 'медвед, уопште за врсту' (Радимци 74, Ц. Река 495, Пирот 415 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), К – Метохија; Куманово 276, Галичник 175, Р – Вевчани 270, Мариово 36, Костур 23), *мије* 'пере' (Свиница 171, Тимок 147, Врање (код: А. Белић, ДИЈС 616), Лесковац; Куманово 277, Р – Вевчани 270, Костур 85), *мозуљ(ка)* 'жуљ' (Тимок 149, Лужница 144, Ц. Река 367, К – Метохија; Галичник 109-110, Р – Вевчани 271, исп. и Куманово 251), *надвор* 'напоље' (Куршумлија 54, К – Метохија, Ср. Жупа 148, исп. и Пирот 432 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ); Куманово 278, Гостивар 74, Р – Вевчани 272, Д. Преспа 151, Неготино 46), *невесџица, невест(у)љка* 'ласица' (Свиница 178, Тимок 167, Лужница 147, Лесковац, К – Метохија; Жировница 56, Д. Преспа 127, Речн. МЈ), *ојаш(ка)* 'реп' (Свиница 186, Тимок 184, Пирот 375 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ); Куманово 293, Гостивар 140, Жировница 66, Прилеп 297, Р – Вевчани 275, Кукуш 285, исп. и Тетово 244), *остан / остен* 'штап, обично са шиљатим врхом' (Тимок 189, Пирот 431 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), Лесковац, К – Метохија; Овче поље 189, Куманово 291, Галичник 97, Гостивар 106, Костур 17), *џазука, џаз(у)ја, џазу(в)а* 'недра; дојка' (Свиница 189, Тимок 194, Ц. Река 394, Лесковац; Полог 421, Галичник 174, Куманово 287, Кукуш 104), *џа(к)* 'опет, поново' (Свиница 189, Ц. Река 393, Врање, Књажевац, Лесковац (код: А. Белић, ДИЈС 651), К – Метохија, Ср. Жупа 257; Полог 421, Гостивар 140, 152, Галичник 238, Неготино 40, *џиле* 'птица' (Пирот 672 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), Лесковац, Куршумлија 56, К – Метохија; Горанци 17, Галичник 106, Неготино 41, Дојран 130), *џипер(ка)* 'паприка' (Тимок 200, Пирот 496 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), исп. и Ц. Река 398; Жировница 66, Р – Вевчани 277, Дојран 123), *разбира* 'разуме, схвата' (Тимок 239, Књажевац (код: А. Белић, ДИЈС 522), Пирот 439 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), Лесковац, Куршумлија 58, К – Метохија; Горанци 66, Костур 128, Речн. МЈ), *рине* 'чисти, одбацује (обично лопатом)' (Тимок 247, Куршумлија 59, Лесковац, К – Метохија; Д. Преспа 221, исп. и 170, Кукуш 125, Речн. МЈ), *рија* 'скаче' (Тимок 247, Лужница 154, Лесковац, К – Метохија; Горанци 105, Куманово 274, Полог 419, Кукуш 125), *сака* 'жели, хоће' (Тимок 251, исп. и Пирот 666 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ); Горанци 34, Куманово 296, Галичник 194, Костур 86, Неготино 48, исп. и Кукуш 128), *самовила* 'вила, женско митско биће' (Пирот 196 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), Лесковац, исп. и Тимок 251; Горанци 39, Куманово 289, Галичник 175, Костур 21, Неготино 46, исп. и Кукуш 141), *сџомна, сџовна* 'крчаг' (Тимок 270, Пирот 358 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ), Лесковац; Горанци 57, Куманово 301, Галичник 251, Д. Преспа 131), *сџањенин / сџојан(ин)* 'домаћин, газда' (Пирот 383 (код: Д. Златковић, СДЗБ ХХХИВ); Горанци 21, Гостивар 138, Д. Преспа 139, Костур 94, исп. и Куманово 102, 126), *сунчојлед / сончојлед* 'сунцокрет' (Радимци 146, Свиница 212, Ц. Река 453, Пирот, Врање (код: А. Белић,

ДИЈС 98, 115), Лесковац, К – Метохија; Гостивар 56, Р – Вевчани 285, исп. и југозап. дијал. (код: К. Пеев, МЈ XXI 129), *шеја* 'бије, туче' (Пирот 625 (код: Д. Златковић, СДЗБ XXXVI), Лесковац, К – Метохија; Куманово 280, Дебар 302, Костур 21), *шилаји* 'тиња' (Ц. Река 456, Лесковац, К – Метохија; Галичник 205, Р – Вевчани 293, Костур 49), *убав* 'леп' (Тимок 114, Пирот 373 (код: Д. Златковић, СДЗБ XXXIV), Лужница 161, Књажевац, Врање (код: А. Белић, ДИЈС 440, 208), Лесковац; Горанци 206, Куманово 282, Галичник 87, Неготино 47, Костур 42), *умирачка* 'смрт, умирање' (Тимок 293, Пирот 460 (код: Д. Златковић, СДЗБ XXXIV), Лесковац; С – Висока 258, југозап. дијал. (према: С – Висока 258)²⁰, Речн. МЈ), *фелија*, *велија* 'кришка, парче' (Лесковац, К – Метохија; Охрид (код: А. Таховски), Кукуш 162, Речн. МЈ, исп. и Пореч. говор 71, (*х*)арно 'добро, ваљано' (Ц. Река 263, Лужница 126, Лесковац; Горанци 247, Куманово 287, Гостивар 97, Д. Преспа 140, Солун, Прилеп (код: А. Таховски)), *чанџи(р)а* 'ташна, торба, обично кожна' (Тимок 303, Лесковац, К – Метохија, исп. и Ц. Река 479; Кукуш 168, Речн. МЈ), *шиџом* 'чим' (Пирот 354 (код: Д. Златковић, СДЗБ XXXIV), Леск. предања 153, Ср. Жупа 71; Куманово 277, Полог 377, Галичник 241, Мариово 35) итд.²¹

Овакав лексички фонд показује у основи исту структуру као у случају црногорско-македонских лексичких паралела. И овде је присутан знатан број словенских архаизама (нпр. *врља*, *дујка*, *железо*, *кравај*, *мије*, *невесџица* итд.), али и других, страних лексичких наноса – грчког (*варди*, *винка*, *јајурида*, *кокало*, *корам*, исп. нпр. и *Велиџан* као калк према грч. *μεγάλη ἥμερα* – итд.), романског (*кара*, *манца*), турског (*калицуне*, *чанџи(р)а*). С обзиром на вековни јужнословенски језички, па и етнички континуитет на овом правцу, овакве лексичко – семантичке подударности између дела србијанских и дела македонских говора, бар у целини узевши, не представљају посебно изненађење. Може се чак претпоставити да су у периоду након доласка на Балкан ови говори заједнички прошли кроз поједине развојне фазе да би у следећим периодима, што накнадним миграционим покретима што појединим иповацијама, ови односи били у одређеној мери измењени. Вероватно је као сурвивал ове дијалекатске зоне, на србијанској страни данас остала издужена и у многоме архаична област призренско – тимочких говора. Уосталом, и антрополошка наука је истакла тезу о постојању посебне етничке групе која се некада простирала „од Дупава, преко тимочке долине, јужноморавском долином и Повардар-

²⁰ З. Голомб ову лексему везује само за македонске и бугарске говоре (Збигњев Голомб, *Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско)*..., стр. 258).

²¹ Исп. и бројне друге лексичко-семантичке паралелизме као: *бања се* 'купа се', *бере* 'сакупља', *бреви* 'говори', *брзан* 'везан', *јолем* 'велики', *јосџин* 'гост', *јрижи се* 'бриње', *дира* 'траг', *душа* 'особа, јединка', *желка* 'корњача', *имоџи* 'имање, имовина', *искочи* 'изађе', *карџа* 'суд за вино', *кукла* 'лутка', *куџре* 'кученце', *облој(а)* 'опклада', *јочџиџи* 'поштовање', *расџије* 'уништи, упропасти, поквари', *срце* 'стомак', *скржав* 'шкртица, тврдица', *шојка* 'лопта', *шраје*, 'трпи, издржава нешто', *шркалеси* 'округао', *шрине* 'крене', *шроја* 'лупа', *чуйа*, *чуйе* 'девојчица', *шиџиркаџиџиркиња* 'неплодна жена' – итд.

јем, све до Солуна²². Можда су остаци ове етничке скупине данашњи Шопи, или Торлаци, амалгамска етничка група која поред делова Србије и Македоније захвата и део западне Бугарске. Различити приступи шопском питању утицали су на то да се и границе Шоплука тумаче различито. Под србијански Шоплук, на пример, А. Белић је подводио читаву призренско-тимочку област, док се на македонској страни, као део ове области, у каснијим лингвистичким радовима сматрају и северни македонски говори²³. Западна граница овако схваћеног Шоплука на западу допире до шиптарске језичке границе. Са антрополошког и етнолошког аспекта границе Шоплука се нешто другачије одређују. На македонској територији, на пример, Шоплуком се у том смислу у науци и данас сматра само североисточна област, до планине Огражден на југу²⁴. Наравно, још нејасније представе имамо о простирању Шоплука у прошлости, без обзира о ком аспекту је реч. Занимљиво је, на пример, да се у једном охридском речнику с половине XIX века реч *варвари* преводи речју *Шоџи*²⁵. Да ли је овде реч о удаљеном североисточном македонском становништву, или о некој географски ближој етничкој скупини (нпр. на северу или северозападу Македоније!) из овог текста се не може закључити.

Иако је средњевековни период морао донети различита дијалекатска превирања и укрштања, на лексичком плану ове везе су остале прилично стабилне. У XIV веку српска држава се шири на југ до Солуна, што прати и колонизација српског живља са севера и северозапада. Иако на војном плану релативно кратког даха, на културном и општедуховном плану овај утицај ће се осећати још вековима, нарочито у појединим деловима Македоније²⁶. На другој страни, турском инвазијом на Балкан покренуте су велике миграције македонских хришћана на север. Једна од најјачих миграционих струја била је управо тзв. вардарско-моравска струја, која је посебно захватила становништво западне Македоније (Дебар, Охрид, Битољ, Прилеп). У овој струји, сматра Цвијић, било је и српских исељеника из Албаније²⁷. Овакав повратни миграциони импулс морао је имати извесног одраза на дијалекатску слику Србије. Можда помало прецењујући овај

²² Татомир Вукановић, *Етнологија Јужних Словена*, Врање 1974, стр. 303.

²³ А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије...*, стр. LV, исп. и Белићеву дијалектолошку карту прештгампану у књизи: А. Белић, *Србија и јужнословенско питање*, репринт издање, Библиотека града Београда, Београд 1991, – као и дијалектолошке карте у радовима других аутора: Ivan Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1960, стр. 243; Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Српска књижевна задруга, Београд 1986², стр. 1 – 328 (+прилози).

²⁴ Петар Влаховић, *Етнички процеси у Македонији*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 36, Београд 1973, стр. 16. О проблемима етничког одређења Шоплука в. и: А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије...*, стр. LII – LVI; Јов. Хаџи-Васиљевић, *Јужна Стара Србија, Књига прва – Кумановска област*, издање задужбине И. М. Коларца, Београд 1909, стр. 283 – 290 (в. и тамо наведену литературу).

²⁵ Блаже Коиски, *Македонскиот XIX век. Јазични и книжевно-историски прилози*, Култура, Скопје 1986, стр. 99.

²⁶ Ј. Цвијић, *Проматрања о етнологији македонских Словена...*, стр. 29 – 31.

²⁷ Јован Цвијић, *Метанастазијска кретања, њихови узроци и последице*, Насеља и порекло становништва, књига 12, Београд 1992, стр. 9.

језички утицај с југа, Белић ће забележити како се „највећи део сличних или идентичних црта у околним дијалектима српскохрватским и бугарским развио /.../ на тај начин што су се претставници македонских говора насељавали у различном броју на оближњој територији српских и бугарских говора, и ту утицали на домаће становништво“²⁸. Белић ће посредничку улогу македонских дијалеката препознати и у ширењу балканистичких језичких црта у србијанским и бугарским говорима: „Ако се може говорити о коме дијалекту да је проширио ове особине и предао их другим говорима, то је македонски пре него иједан други, и то старопштокавски македонски, исто онако као и старословенски македонски. Јер се за њих може утврдити несумњива експанзија на север и на исток“²⁹.

Изложена грађа, иако ограничена по обиму, указује на знатна лексичко–семантичка подударана између српскохрватских и македонских говора, пре свега оних који су територијално међусобно најближи. Један део ових говора (србијански и македонски) у непосредном је контакту, док други део (црногорски и македонски говори) представља, у ствари, данас две посебне, међусобно географски изоловане целине, са шиптарским етносом у средини. Иако ће за будућа истраживања бити веома важно да се прецизније утврде међусобни језички односи између ових јужнословенских дијалекатских зона, већ сада се може констатовати постојање пеобично великог броја лексичко – семантичких паралела, па делом и њихових изоглоса, заједничких с в и м овим говорима. Узмимо, на пример, групу лексема наведених у тачки 2, у оквиру црногорско – македонских паралела. Велики број ових лексема забележићемо и у делу србијанских говора, као *гаскал* (Лесковац), *ела(и)е* (Тимок 72, Лесковац, К – Метохија), *заши(о)* (Тимок 94, Књажевац, Лесковац, Врање (код: А. Белић, ДИЈС 651), К – Метохија), *кавал(ка)* (Тимок 115, Бабушница (код: А. Белић, ДИЈС 368), К – Метохија), *клеи* (Лесковац), *кромид* (тимоч. – лужн. и јужномор. крај (код: А. Белић, ДИЈС 355, 27), Лесковац, К – Метохија), *ласно* (Тимок 134, Ц. Река 353, Књажевац, Пирот (код: А. Белић, ДИЈС 54, 440), Лесковац, К – Метохија), *мине* (Књажевац (код: А. Белић, ДИЈС 663)), *мучник* (Тимок 152, исп. и Лесковац), *обег* (Лесковац, Ср. Жупа 153, исп. и К – Метохија), *ојањ* (Тимок 175, Лесковац, К – Метохија), *одар* (Тимок 176, исп. и Пирот (код: А. Белић, ДИЈС 67)), *јоради* (Лесковац, К–Метохија), *јраиш* (Тимок 222, Лужница 152, Лесковац, К – Метохија), *рабоша* (Књажевац (код: А. Белић, ДИЈС 390), Тимок 238, Ц. Река 425, Лесковац, К – Метохија, а у значењу 'женски ручни рад' исп. Ибар. Колашин 206, Куршумлија 58, као и у Крушевцу и Александровцу – в. фус. 43), *сера* (Свиница 214, исп. и Лесковац), *сирак* (Свиница 215), *шил* (Тимок 277, Лужница 159, Лесковац), *уич* (К – Метохија), *(х)оро* (Свиница 186, Тимок 187, Лесковац, К – Метохија), *црев(у)ље* (Тимок 301, исп. и Врање (код: А. Белић, ДИЈС 144)) итд. На другој страни, међу лексичко – семантичким паровима засту-

²⁸ А. Белић, *Галички дијалекти...*, стр. 74.

²⁹ Исто, стр. 32.

пљеним у србијанским и македонским говорима, у тачки 3, такође се могу препознати бројне лексеме које карактеришу и део црногорских говора, као на пример *Велидан* (Врака 199 (код: Б. В. Марковић ППЈ 17), Мрковићи 89, Црмница 551, Ријеч. Нахија (Речн. ЈАЗУ), као и Бар, Беране, Плав, Гусиње – в. фус. 43), *врља* (Васојевићи 361), *железо* (исп. Васојевићи 173, Црмница 350 ?), *збори* (Црмница 550, Врачани - ЗбФЛ XVI/2 191, исп. и Васојевићи 190), *зубун* (С. М. Љубиша 169), *кара* (исп. Ст. црног. 245), *кључидриево* (Црмница 243, исп. и Вук II), *лајна* (Мрковићи 369), *ловџија* (Мрковићи 205, Васојевићи - в. фус. 43), *мечка* (исп. Васојевићи 243), *мозуљ* (С. М. Љубиша 184), *рине* (Васојевићи 315, Ст. црног. 274), *риџа* (Васојевићи 315), *стиојан* (С. М. Љубиша 231 – само у феминуму), *шлаји* (исп. Васојевићи 334), *фелија* (Васојевићи 357) итд.

Све ово удућује на претпоставку о старим језичким везама између ових српскохрватских и македонских говора. Осим тога, тезе о ближим црногорско–македонским везама у прошлости, као и о заједничком развоју појединих србијанских и македонских говора, неминовно намећу и питање о природи веза између појединих црногорских и србијанских говора. Наиме, обим и природа лексичко – семантичких паралела између јужних и југоисточних црногорских говора, на једној страни, и призренско – тимочких говора, на другој, такође упућују на могућност њихових међусобних веза у прошлости, можда најпре преко области данашње северне Албаније. Додуше, као и у претходним случајевима, већина ових лексема представља словенске архаизме које су представници ових говора могли, независно једни од других, донети у различите, можда и међусобно блиске области које су насељавали. То, међутим, не мора непосредно искључивати ову претпоставку о њиховим ближим језичким везама. Чини се, међутим, да ће у прилог овој претпоставци ићи и неке заједничке иновације које су у једном историјском тренутку могле захватити само међусобно компактније говорне зоне. Тако, на пример, српско–турска хибридна изведеница *ловџија*, у значењу 'ловац' потврђена је на крајњем југу Црне Горе, уз албанску границу, у архаичној и језички данас готово изолованој мрковићкој зони³⁰. Ако одбацимо евентуалну могућност да је ова лексема у рано исламизираним Мрковићима аутохтона, као и да је она овде могла доспети из других, севернијих црногорских говора³¹, онда се као могућност намеће управо њена тежња веза са говорима Косова, Метохије, па можда и западне Македоније³². Ако су овакве поставке тачне, онда ова лексема

³⁰ У представљању изолексе *ловџија* у јужнословенским говорима В. Помјановска не бележи ову лексему у обрађеним црногорским пунктовима (Wanda Pomianowska, *Разлике у појледу шворбе речи у називима носилаца занимања у јужнословенским дијалектима*, Зборник за филологију и лингвистику, XIII/1, Нови Сад 1970, стр. 182).

³¹ Ову лексему познају и неки севернији црногорски говори. На ширем подручју позната је Васојевићима (в. фус. 43), али је спорадично забележена и у говору Пиве и Дробњака (Јован Ј. Вуковић, *Акцентнај говора Пиве и Дробњака*, Српски дијалектолошки зборник, књ. X, Београд 1940, стр. 237). У новије време ова лексема је забележена и у србијанском Полимљу (Мирослав Николић, *Говори србијанској Полимли*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXVII, Београд 1991, стр. 281).

³² На то упућује и поменута карта В. Помјановске (в. фус. 30).

показује да се одређена језичка веза на овој релацији могла одржавати и до XV и XVI века, када се може претпоставити јачи продор турцизама у ове области, па дакле и настанак хибридних образовања овога типа³³. Експанзија исламизираниог шпигтарског етноса у следећим вековима вероватно је означила крај овим дијалекатским везама. У сваком случају, лексема *ловџија* је по постанку довољно стара да би досегла до оне временске границе у којој је још увек могла постојати непосреднија језичка веза међу овим говорима. На то нас наводи и запажање колеге С. Стијовића о томе да се у Васојевићима, на пример, лексема *ловџ* може, у ствари, сматрати својеврсном иновацијом у односу на лексему *ловџија* (в. фус. 43).

У науци је са различитих аспеката већ указивано на знатне подударности између ових српскохрватских говора. Претпоставку о мрковићком говору као некадашњем западном огранку призренско-тимочког дијалекта изнео је још И. Поповић³⁴, иако не без оспоравања, или бар не без одређене сумње изнете од стране Л. Вујовића³⁵. Лексичка грађа, видимо, иде у прилог тези о некадашњим тешњим језичким везама између ових области. Поједине лексеме из јужних и југоисточних црногорских говора које се данас јављају у тзв. блокираној позицији, сведоче можда најбоље о овим везама. Тако, на пример, судећи по лексичкој грађи из Васојевића, овде се лексема *железо* сачувала пре свега у изразу „железне мукe“ (173)³⁶, док се лексема *мечка*, у општем значењу животињске врсте, сачувала изгледа само у изведеници *мечкоња* – „јакo развијен и снажан човек“ (243). Може се, дакле, претпоставити да је у широј источноцрногорској области у прошлости била заступљена и она лексика која ће данас карактерисати пре свега призренско – тимочке српскохрватске говоре, али и друге говоре јужнословенског залеђа, на пример македонске. Међутим, и на србијанској страни та зона је морала бити шира од данашњег призренско-тимочког дијалекта, на шта такође указују поједине чињенице. Тако, на пример, на Косову и Метохији, поред обичнијег и очито новијег облика *ивојзе*, у компарацији се чува и старији облик *железо* („Јак кај железo“). Дакле,

³³ Хибридне изведенице овога типа бележе се, додуше, у српскохрватском тек од XVIII века (Stanisław Stachowski, *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim*, Uniwersytet, Kraków 1961, стр. 121). Вероватно су, међутим, поједине лексеме овога типа могле и много раније настати у јужнословенским, односно балканословенским говорима, чему су могли допринети различити разлози (исп. на пример фонетску блискост између турског *av* и јужнословенског *lov*, на шта указује и В. Помјановска у раду *Разлике у поједињу шворбе речи...*, стр. 172).

³⁴ Ivan Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache...*, стр. 390-391, 399.

³⁵ Лука Вујовић, *Један периферијски староцрногорски јовор (Мрковићки) у свјетлостили историје језика, међудијалекатских и међујезичких јојава*, Наш језик, н. с., књига XVI, св. 3, Београд 1967, стр. 171-192. Вујовић, у ствари, више указује на недостатак језичких факата за оваква закључивања. Вредио је, међутим, његово запажање да би веза мрковићког и призренског говора била, у ствари, „пандан“ сличностима између косовско-ресавског и зетско-сјеничког говора“ (стр. 192).

³⁶ Картографски представљајући распоред лексема *ивојзе* и *железо* у јужнословенским говорима, И. Поповић, на пример, лексему *ивојзе* везује за црногорске говоре (I. Popović, *Geschichte der serbokroatischen Sprache...*, стр. 441-442).

готово иста ситуација као у делу црногорских говора. Осим тога, поједине лексеме које се јављају у средњовековним писаним споменицима из ове области, данас изгледа не постоје више у овим говорима. Тако, на пример, у *Закону о рудницима* Деспота Стефана Лазаревића, писаном на Косову, у Новом Брду, најићи ћемо и на старобалк. лексему *сѣиоѣанин*³⁷. Грађа којом сам располагао није потврдила ностојање ове лексеме у данашњим косовско-метохијским говорима, али је потврдила њено постојање у суседним областима, у источној Србији, Македонији и Црној Гори (в. напред). То, очито, указује на некадашње постојање ширег снопа лексичких изоглоса које су повезивале источносрбијанске и црногорске говоре, укључујући и исто време и знатан део македонске територије. Ово, међутим, указује и на потребу опрезнијег приступа у утврђивању праваца кретања појединих лексема у овим говорима³⁸.

У сваком случају, судећи по обиму и природи лексичко-семаантичких паралела у делу српскохрватских и македонских говора, претпоставка о њиховим непосреднијим везама у прошлости чини се да овиме добија нове потврде. Наравно, она ће морати да нађе своје потврде и на другим језичким плановима, посебно фонетском и морфолошком. Низ савремених аутора, као на пример, О. Ј. Настева, Б. Конески, Б. Видоески³⁹, Д. Петровић⁴⁰, М. Пешикан⁴¹ и М. Пижурица⁴², већ се позабавило овим питањима и дало вредне почетне резултате. Прецизно утврђивање појединих изоглоса, уз њихово евентуално праћење у прошлости, у чему нам могу помоћи писани споменици, такође је неопходан услов за потпуније осветљавање ових питања.

Несумњиво је, ипак, да су поједини српскохрватски и македонски говори и данас језички веома блиски, далеко ближи него што би се то на

³⁷ Душан Јовић, *О језику „Закона о рудницима“ Деспота Стефана Лазаревића*, Јужнословенски филолог, књ. XXVII, св. 3-4, Београд 1968-1969, стр. 407, 453.

³⁸ С обзиром на близину македонских говора, Д. Јовић с правом указује на могуће македонско порекло лексеме *сѣиоѣанин* у овом споменику (Исто, стр. 453). Међутим, у времену у којем је споменик настао, путеви ове лексеме могли су, видимо, бити посве другачији.

³⁹ О. Јаџар-Настева, В. Конески, В. Видоески, *Les contacts entre les parlars macedoniens et albanais*, Séminaire de langue macédonienne, littérature et culture (Publié à l'occasion du Troisième Congrès International des études balkaniques et sud-est européennes à Bucarest), Скопје 1974, стр. 1-15.

⁴⁰ Dragoljub Petrović, *Iz problematike govora Mrkovića*, Македонски јазик, год. XXXII – XXXIII, Скопје 1982, стр. 567 – 574. У овом раду, на стр. 572, Петровић указује и на низ лексичких паралела између мрковићког и јужносрбијанског говора.

⁴¹ Митар Пешикан, *Око мрковићких рефлекса јатиа*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/1, Нови Сад 1971, стр. 243 – 252; Исто, *Неке зетске дијалекатске паралеле појава у македонском глаголском сисѣму*, Македонски јазик, год. XXXV/1984, Скопје 1984, стр. 117 – 122.

⁴² Мато Пижурица, *Трагови међујезичких додирова у говорима Црне Горе*, Црногорски говори. Резултати досадашњих испитивања и даљи рад на њиховом проучавању, изд. ЦАНУ, Титоград 1984, стр. 83-95. (В. и осврт Д. Петровића у Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику, XXIX/1, стр. 163-170, посебно 165-167).

основу српскохрватског и македонског књижевног језика могло закључити. Њихова лексика то најбоље потврђује⁴³.

ИЗВОРИ

а) Српскохрватски

- Белић, Александар, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Српски дијалектолошки зборник, књ. I, Београд 1905, стр. СХП-716 (+прилози).
- Богдановић, Недељко, *Говори Бучума и Белој Пошхои*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXV, Београд 1979, стр. XII+178.
- Богдановић, Недељко, *Говор Алексиначкој Помоћ вља*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXIII, Београд 1987, стр. 7-302.
- Божовић, Маринко, *Говор Ибарској Колашино*, магистарски рад, Београд 1980, стр. VI-246.
- Вујовић, Лука, *Мрковићки дијалекати*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVIII, Београд 1969, стр. 73-400.
- Динић, Јакша, *Речник Шимочкој Јовора*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXIV, Београд 1988, стр. 7-336.
- Ђорђевић, М. Драгутин, *Српске народне приповешке и предања из лесковачке области*, приредила Нада Милошевић-Ђорђевић, изд. САНУ, Београд 1988, стр. XII-668 (+прилози).
- Елезовић, Г.Л., *Речник косовско-метоховској дијалекта*, Српски дијалектолошки зборник, књ. IV, Београд 1932, стр. XXIV-478 (свеска прва), Српски дијалектолошки зборник, књ. VI, Београд 1935, стр. 1-588 (свеска друга).
- Златковић, Драгољуб, *Пословице и иоређења у широмском јовору*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXIV, Београд 1988, стр. 337-684.
- Златковић, Драгољуб, *Фразеологија стјраха и наде у широмском јовору*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXV, Београд 1989, стр. 175-458.

⁴³ На крају рада картографски представљам поједине изолексе које су заједничка карактеристика србијанских, црногорских и македонских говора. Као основни извор послужили су ми дијалектолошки радови, иако они нису увек најпогоднији за истраживања ове врсте, али су ми у ту сврху умногоме помогли и подаци које сам добијао од својих колега, у већини компетентних за питања ове врсте, и то од: *Радмиле Уриново-Скаловске* (за скопску област), *Својке Бојковске* (за кумановску област), *Рагетта Недељковској* (за област Железница, Демир-Хисар), *Аније Зирадића* (за барску област), *Светозара Стијовића* (за област Васојевића), *Хасније Мурајтаић-Туне* (за област Берана, Плава и Гусиња), *Трајка Шемића* (за област Призрена и јужног Косова), *Станислава Станковића* (за власотиначку област), *Рагосава Мајдевица* (за крушевачку област, с. Глободер и околина), *Миленка Панића* (за александровачку област), *Јованке Ђорђевић-Јовановић* (за област Петровца на Млави) и *Томислава Јовановића* (за пожаревачку област). Њима и овом приликом захваљујем. Податке за средње Поморавље и јагодински крај узимао сам из сопствене грађе.

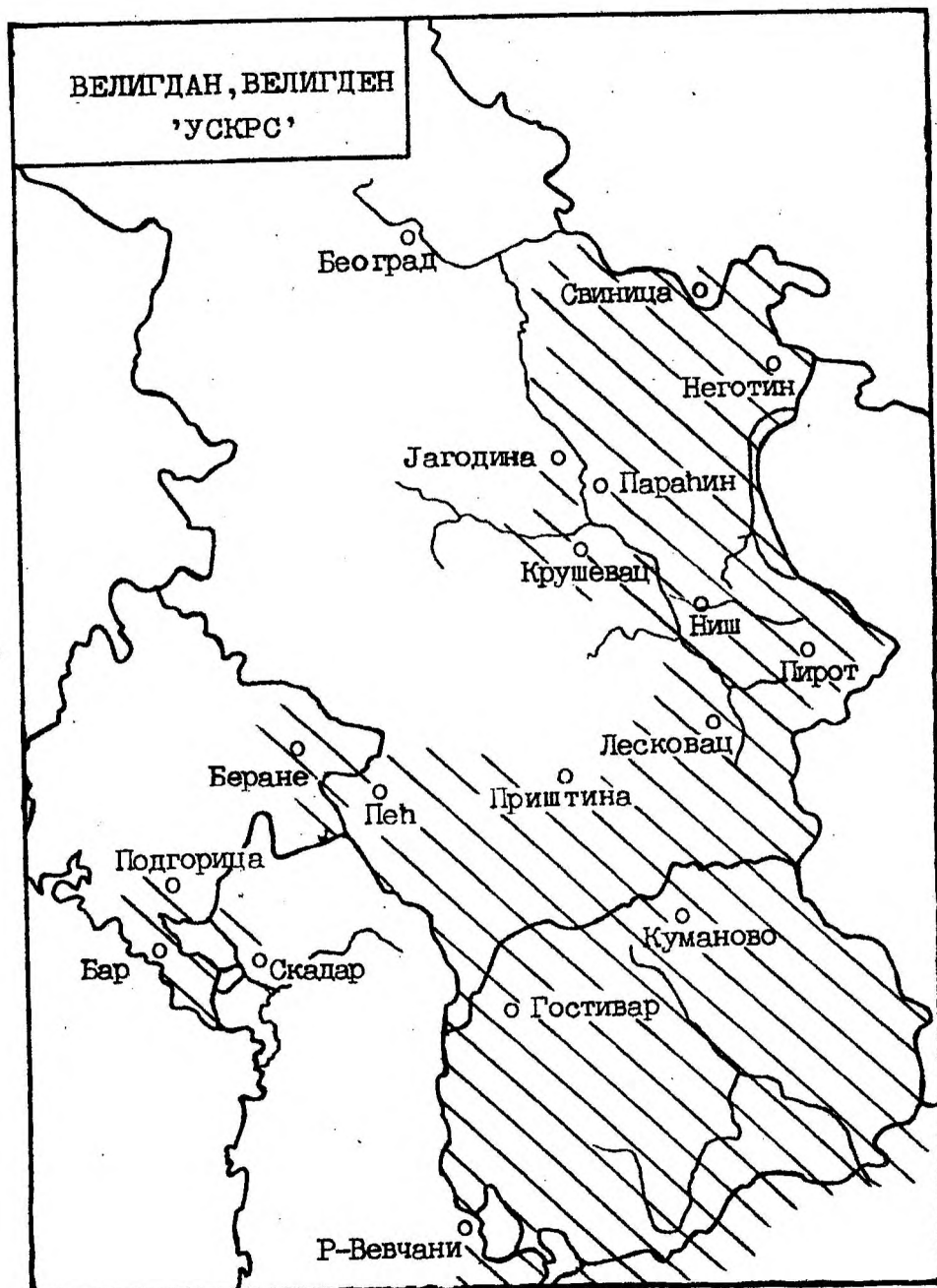
Ипак, с обзиром на обим и природу већег дела коришћене грађе, ове карте не претендују на исцрпност и већу картографску прецизност. Оне, на пример, не укључују и оне лексичке изгласе које се јављају ван истраживаних говора, било да је реч о шире заступљеним изолексима (нпр. лексема *рабоша*, у ограниченој употреби, углавном у фраземама, јавља се и западније, као у србијанском Полимљу, в. СДЗб XXXVII, 530), или пак изолованим појавама (исп. *ловција* у фус. 30, 31, као и у Речн. САНУ). Ове карте, такође, не укључују увек и шири значењски спектар (нпр. у области Берана, Плава и Гусиња *Велидан* поред 'Ускрса' значи и 'црквени празник уопште'), све фонетске варијанте, као што не претендују да одреде ни однос ових лексема према њиховим синонимима (нпр. на ширем простору призренско-тимочких говора поред лексема *рабоша* јавља се и лексема *јосао*).

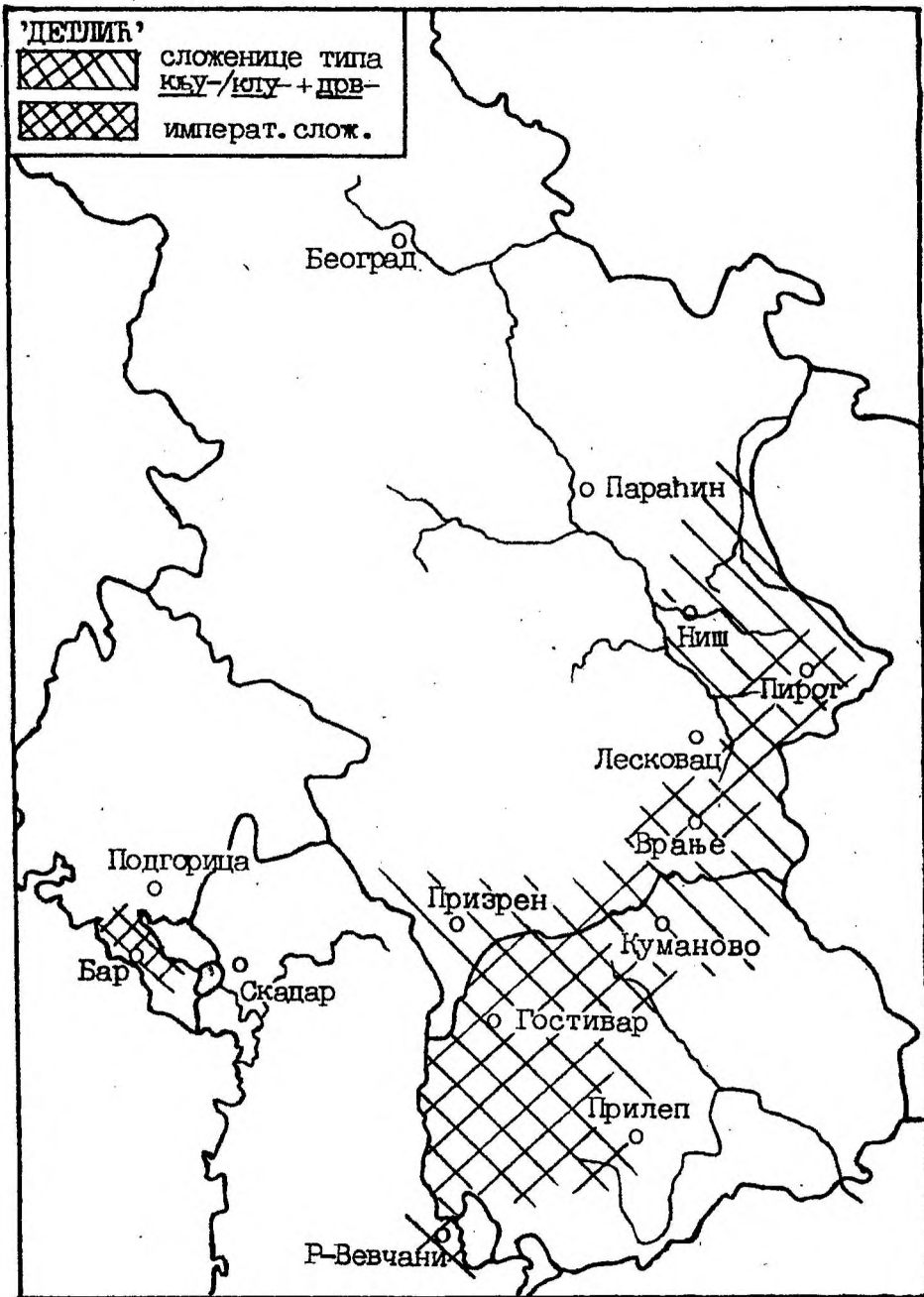
- Златковић, Драгољуб, *Фразеологија омаловажавана у широјском јобору*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXVI, Београд 1990, стр. 423-740.
- Караџић, Вук Стеф., *Српски рјечник (истиумачен њемачкијем и латинскијем ријечима)*, Беч 1852.
- Љубиша, Стефан Митров, *Дјела*, I-III, Издање поводом 150 – годишњице рођења Стефана Митрова Љубише, Обод – Цетиње и Културни центар – Будва /са речником на крају/, Марковић, В. Благоје, *Врака*, Зборник за филологију и лингвистику, XV/1, Нови Сад 1972, стр. 243-244.
- Марковић, В. Благоје, *Фолклористички записи из Враке*, Прилози проучавању језика, 17, Нови Сад 1981, стр. 199-209.
- Марковић, Миодраг, *Речник народној јобору у Црној Реци*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXII, Београд 1986, стр. 243-500.
- Милетић, д-р Бранко, *Црмнички јобор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. IX, Београд 1940, стр. 207-664 (+карта).
- Митровић, Брана, *Речник лсковацкој јобору*, Библиотека Народног музеја у Лесковцу, књ. 32, Лесковац 1984, стр. 1-388.
- Павловић, Миливој, *Говор Срејтечке Жупе*, Српски дијалектолошки зборник, књ. VIII, Београд 1939, стр. 1-354.
- Петровић, Драгољуб, *Главније особине акценатској система у јобору Врачана*, Зборник за филологију и лингвистику, XVI/2, Нови Сад 1973, стр. 173-196.
- Петровић, Драгољуб, *Најомене о језику Марка Миланова*, Зборник за филологију и лингвистику, XXV/2, Нови Сад 1982, стр. 91-98.
- Петровић, Драгољуб, *Из синтаксичке проблематике јобора Врачана*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XVII/1, Нови Сад 1974, стр. 161-182.
- Пешикан, Б. Митар, *Сјарацрнојорски средњокашунски и њештански јобори*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXV, Београд 1965, стр. 1-294.
- Радић, Првослав, *Приписе о јобору села Мрче у куришумлијском крају*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXVI, Београд 1990, стр. 1-74.
- Симић, Радоје, *Скица за дијалектолошку карту северне Србије*, Југословенски семинар за стране слависте, 31, Филолошки факултет – Међународни славистички центар у Београду, Београд 1980, стр. 93-136.
- Стевановић, С. Михаило, *Источноцрнојорски дијалекат*, Јужнословенски филолог, књ. XIII, Београд 1933-1934, стр. 1-128 (+карта).
- Стевановић, Михаило и сарадници, *Речник језика Петра II Петровића Њетиша*, I (А-О), II (П-Ш), Београд – Титоград – Цетиње 1983.
- Стијовић, Рада, *Из лексике Васојевића*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXVI, Београд 1990, стр. 119-380.
- Томић, Миле, *Говор Свиничана*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXX, Београд 1984, стр. 7-264.
- Томић, Миле, *Речник радимској јобору*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXXV, Београд 1989, стр. 1-174.
- Ћирић, Љубисав, *Говор Лужнице*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXIX, Београд 1983, стр. 7-119.
- Ћупић, Драго, *Говор Бјеловићана*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXIII, Београд 1977, стр. XII-226.

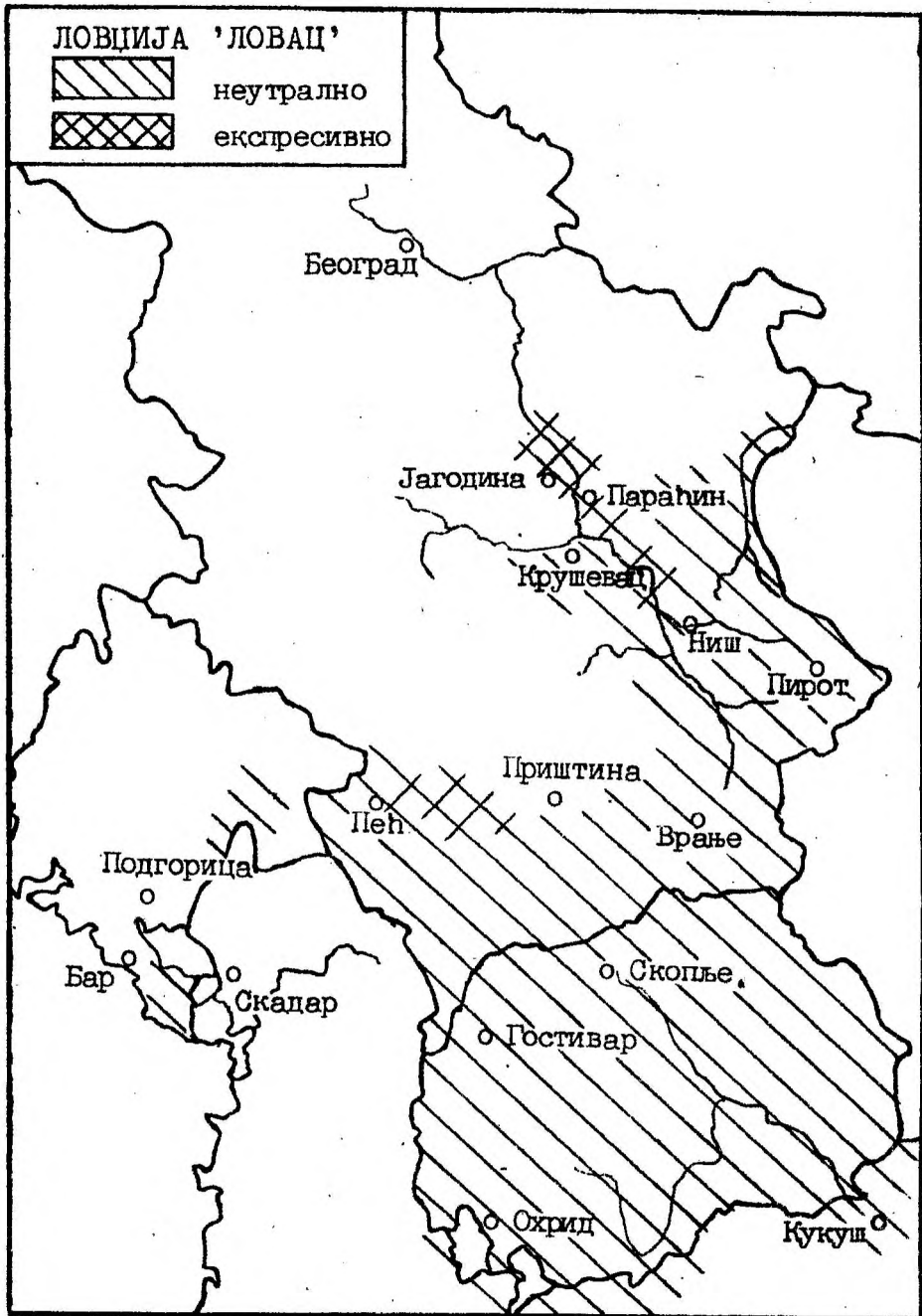
б) Македонски

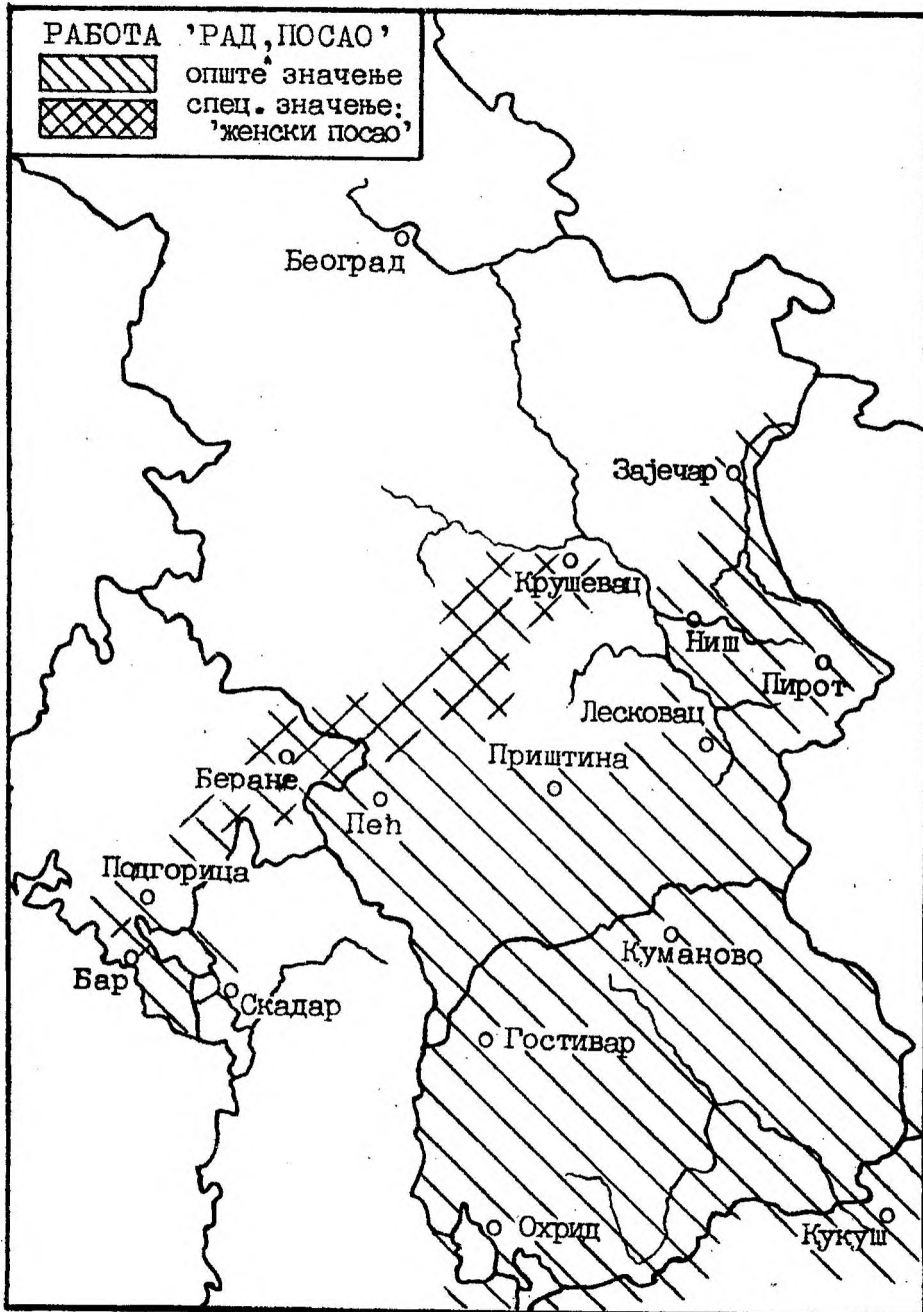
- Белић, А., *Галички дијалекат*, Српски дијалектолошки зборник, књ. VII, Београд – Срем. Карловци 1935, стр. 1-350 (+прилози).
- Брдарски, Душко, *Зборови од Свештиниколско*, Македонски јазик, год. IV, св. 1, Скопје 1953, стр. 21-24.
- Видоски, Божо, *Поречкиош јобор*, Филозофски факултет на Универзитетот - Скопје, Дипломски работи, кн. 1, Скопје 1950, стр. 1-84 (+карта).
- Видоски, Божо, *Зборови од Порече*, Македонски јазик, год. II, св. 2, Скопје 1951, стр. 45-48.
- Видоски, Божо, *Меситош на акенишош во крајовскиош јобор*, Македонски јазик, год. III, св. 4, Скопје 1952, стр. 84-86.

- Видоески, Божо, *Кумановскиот јовор*, Институт за македонски јазик – Скопје, Посебни издања, книга 3, Скопје 1962, стр. 1-350.
- Голомб, Збигњев, *Два македонски јовора (на Сухо и Висока во Солунско)*, Македонски јазик, год. XIII-XIV, св. 1-2, Скопје 1962/63, стр. 173-276.
- Григоров, Марко, *Говоритѝ на малорѝ канцитѝ (милицитѝ) во Дебѝрско*, Извѝстия на Семинара по славјанска филологија при Университета во Софија, кн. II, Софија 1907, стр. 201-304.
- Јаќимова, Марија, *Охридскиот јоворѝ*, Извѝстия на Семинара по славјанска филологија при Университета во Софија, кн. III, Софија 1911, стр. 223-256.
- Конеска, Милица, *Мариовскиот јовор*, Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје, Дипломски работи, кн. 3, Скопје 1951, стр. 1-40 (+карта).
- Конески, Блаже, *Прилејскиот јовор*, Годишен зборник, кн. 2, Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје, Скопје 1949, стр. 245-302.
- Маневик, Т., *Забелешки за обѝчолскиот јовор*, Македонски јазик, год. III, св. 8-9, Скопје 1952, стр. 188-198.
- Пеев, Коста, *За македонската дијалектна лексика*, Македонски јазик, год. XXI, Скопје 1970, стр. 123-136.
- Пеев, Коста, *Земјоделската терминологија во македонските дијалекти*, Македонски јазик, год. XXVIII, Скопје 1977, стр. 65-94.
- Пеев, Коста, *Дојранскиот јовор*, Македонистика, 2, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1979, стр. 3-192.
- Пеев, Коста, *Кукушкиот јовор – материјали (лексика, фразеологија, шекстиови)* – докторска дисертација, Универзитет „Кирил и Методиј“ – Филозофски факултет, Скопје 1983, стр. 1-395.
- Петрушевски, М. Д., *Неколку ирти на јоворитѝ од Жировница*, Македонски јазик, год. II, св. 3-4, стр. 56-66.
- Попова, Тодорка, *Зборови од Малешево*, Македонски јазик, год. II, св. 3-4, Скопје 1951, стр. 95-96.
- Поповски, Аритон, *Македонскиот јовор во Јосиповскиот крај*, Гостивар 1970, стр. 1-202 (+карта).
- Рабањска, Љубица, *Зборови од Беровско*, Македонски јазик, год. IV, св. 10, Скопје 1953, стр. 236-238.
- Речник на македонскиот јазик (со српскохрватски шолжувања)*, I (А-Н), Скопје 1979; II (О-П), Скопје 1965; III (Р-Ш), Скопје 1966.
- Селишев, А. М., *Полои и ето болгарско население (исторически, етнографически и диалектолошечески очерки северо-западној Македони)*, Софија 1929, стр. VIII-440 (+карта).
- Тасевски, Јордан, *Зборови од Шетовскиот јовор (с. Једоарце)*, Македонски јазик, год. III, св. 10, Скопје 1952, стр. 244.
- Таховски, Г. Анастас, *Грчки зборови во македонскиот народен јовор (Прилој кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик)*, Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје, посебни издања, кн. 1, Скопје 1951, стр. 1-54.
- Тошев, Крум, *Сѝрушкиот јовор (сѝоред некои материјали од XIX век)*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни издања, кн. 12, Скопје 1979, стр. 1-116.
- Филиповски, Илија, *Неојтинскиот јовор*, Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје, Дипломски работи, кн. 4, Скопје 1952, стр. 1-56 (+карта).
- Хасани, Харун, *Горанске народне ѝесме*, Јединство, Приштина 1987, стр. 1-256.
- Hendriks, P., *The Radozda – Vevčani dialect of Macedonian (structure, texts, lexicon)*, Lisse, The Peter De Ridder press 1976, стр. VIII-310.
- Шклифов, Благој, *Костурскиот јовор*, изд. БАН, Софија 1973, стр. 1-170.
- Шклифов, Благој, *Долнојресѝанскиот јовор*, изд. БАН, Софија 1979, стр. 1-240.

Резюме

Првослав Радић

О СЕРБСКО-МАКЕДОНСКИХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ПАРАЛЛЕЛЯХ

В данной работе анализируются лексические и лексическо-семантические параллели в части сербскохорватских и славяномакедонских говоров, самых близких между собой по территории. Исследуя две главные междиалектные реляции, сербско-македонскую и черногорско-македонскую, мы отметили значительное число лексических параллелей, чаще всего архаизмов. Большое число лексических соответствий, впрочем, является общей характеристикой всех рассматриваемых говоров (сербских, черногорских и македонских). Эти соответствия можно объяснить и периферийной природой данных архаичных говоров (нпр. *Велидан* „пасха“, *железо* „железо“, *ловџиџа* „охотник“, *обед* „обед“, *оџањ* „огонь“, *рабоџа* „работа“, *џил* „тыш“...), но природа и объем этих параллелей указывают и на более близкие связи данных говоров в прошлом. В этом отношении особенно значительны параллели между черногорскими и македонскими говорами. Бросается в глаза, на пример, что многие лексические изоглассы, связывающие черногорские говоры с македонскими, на самом деле пересечены албанской языковой и этнической областью.

В нашей науке уже возникали предположения о прежней более близкой взаимосвязи рассматриваемых говоров. Данная работа представляет собой попытку подойти к этой проблеме с лексической точки зрения.